

FILIPO KASTALDI UN VIŅA MANTOJUMS

Veltīts Krāslavas pils gleznojumu atklāšanas un pētnieces Ievas Lancmanes piemiņai

Rūta Kaminska

Latvijas mākslas vēsturē joprojām ir daudz nezināmu vārdu. Precīzāk – vēsturisko stilu laikmetu mākslas mantojums pārsvarā ir anonīmu meistaru radīts. Reti rodama kāda liecība, kas palīdz atšifrēt autoru, jo dokumentos parasti ziņas par sevi atstājuši pasūtītāji – muižu īpašnieki, baznīcu patroni vai klēra pārstāvji, retumis – turīgie pilsoņi. Meistara personības uzrādīšana daudzus gadsimtus nav bijusi prioritāte. Tādēļ jo svarīgāk, ja var atrast un apstiprināt sakarības starp konkrētu mākslas darbu un dokumentos vai literatūrā sastaptu mākslinieka vai amatnieka vārdu – un ne tikai paša fakta precizēšanas dēļ. Šis vārds nereti nes sev līdzi svarīgu informāciju par noteiktu tradīciju areālu, kurā veidojusies mākslinieka personība un kurš paver jaunus aspektus Latvijas mākslas mantojuma eiropeskā konteksta izpratnē. Kā zināms, daudz kas no pašlaik Latvijas mākslas mantojumā stabili ierakstītā saistāms ar te ieceļojušu meistaru darbību, tādēļ jo nozīmīgāks ir kultūras krustceļu atšķetināšanas jautājums.

Īpaši pieticīga autoru vārdu ziņā ir Latgales baroka un klasicisma laikmeta māksla. Tāpēc ziņas par 18. gs. otrajā pusē

grāfu Plāteru dienestā Krāslavā strādājušo itāļu gleznotāju ir īpaši svarīgas. Ilgi par viņa personību nebija precīzāku datu, jo pēc 19 gs. novadpētnieciskās literatūras tradīcijas¹ no publikācijas uz publikāciju viņš tika dēvēts par "romieti Gastoldi", par kuru nekāda sīkākas ziņas nebija pieejamas. Tā izrādījās viena no meistara vārdu interpretācijām (reizumis lietota arī forma *Gustelding*). Polijā interese par šo gleznotāju parādījusies jau pirms Otrā pasaules kara, taču tikai 1965. gadā poļu mākslas vēsturnieka Andžeja Riškeviča (*Ryszkiewicz*) publikācija par Filippo Kastaldi (*Filippo Castaldi*)² paver plašāku ieskatu viņa dzīvē un darbībā.

Savam rakstam profesors Riškevičs bija licis zīmīgu nosaukumu – "Filipo Kastaldi – nezināmais gleznotājs", ar publikāciju cenšoties vismaz ieskicēt šī mākslinieka vietu 18. gs. Polijas zemē ieceļojušo itāļu meistaru starpā un padarīt pazīstamāku viņa ieguldījumu laikmeta glezniecības vēsturē. Šis raksts joprojām palie izsmeltošākais mākslinieka novērtējums. Vēlākās informatīvā rakstura publikācijās atrodama tikai atsevišķu fakturu precizēšana. Latvijas mākslas vēstures sakarā uzmanību šim vārdam atkāpina piesaistījuši Krāslavas Sv. Ludvika katoļu baznīcā patlaban notiekošie restaurācijas darbi. To laikā atsegts apjomīgais Kastaldi sienas gleznojums centrālajā altārī³, un tas rosina pārlūkot viņa ieguldījumu 18. gs. Latvijas mākslas vēsturē, vienlaicīgi izvērtējot Latvijas un Itālijas kultūras mantojuma saskarsmes aspektus.

Filipo Kastaldi dzimis 1734. gada 16. novembrī Arpīno pilsētīn Frosinones (*Frosinone*) apgabalā.⁴ Ar Arpīno saistāmas vairākas ievērojamas personības, tostarp Cicerons. Savu uzplaukumu piedzīvoja tieši 17.–18. gs., kad te attīstījās ne tikai vilnas apstrāde, bet pilsēta kļuva arī par tuvākās apkārtnes izglītības un kultūras centru, 18.–19. gs. izveidojās arī Arpīno apbūves struktūra.⁵

Par mākslinieka tēvu Marko un māti Džovannu Ranal (*Ranaldi*) sīkāku ziņu nav. Kastaldi kristīts Sv. Andreja draudzē, kuras dievnāmā atrodas arī pazīstamākā Arpīno gleznotāja, p. "Arpīno kavalieri" (*Il Cavalier d'Arpino*) sauktā Džuzepes Čezā (*Cesari*, 1568–1640) darbi⁶. Arī par Kastaldi mācību gadiem skolotājiem un darbību Itālijā ziņu trūkst. Skaidrs tikai tas, ka šī vēlāk itāļu cilmes ceļojošo gleznotāju pulkam pievienojies meistars, kurš savu darba mūžu aizvadījis ārpus dzimtenes, nācis no vide, kuras kultūras tradīcijas var sniegt nozīmīgus mākslinieciskos impulsus. Nemaz jau nerunājot par Romas tuvumu, arī turpat Arpīno atrodama gan megalītu būvju skarbās plastikas valodā (4. gs. p.m.ē.)⁸, gan vēlāku gadsimtu arhitektūras un mākslas vērtības, to skaitā baroka laika pieminekļi.

Turpmākās ziņas par gleznotāju literatūrā atrodamas 18. gs. 60. gados, kad viņš devies uz Poliju – it kā pēc bīskapa Zaluskas (*Zaluski*) ierosinājuma.⁹ Latgalē, toreizējā poļu Inflantijā, mākslinieks grāfu Plāteru vērīnīgajos Krāslavas pārveides darbos iesaistītais meistars¹⁰ ierodas 18. gs. 60. gadu sākumā. Šis laiks – 1760.–1770. gads – acīmredzot minēts kādreizējā "Krāslavas hronikā", uz kuru atsaucas virkne autoru līdz pat 20. gs. otrajai pusei.¹¹ Par viņa nemamu autentisku avotu to acīmredzot uzskatījis arī Euzebijs Lopaciņskis (*Lopaciński*), kurš uz to atsaucas, dodot konkrētus datējumus Krāslavas baznīcas sienu gleznojumiem (1760–1762), lūptuveni ar to pašu laiku datējot baznīcas fundatoru Konstantīna Ludvika Plātera un Augustes Plāteres portretus.¹² Var secināt, "Krāslavas hronikā" bijušas minētas abas mākslinieka uzvārdu interpretācijas: *Gustelding* saistībā ar portreti, *Gastoldi* –

Arpīno. Foto: Rīvars Rītums, 2002
Arpino. Photo: Rīvars Rītums, 2002

sienu glezniecību baznīcā. Jādomā, ka šo hroniku izmantojis arī kāds nezināms autors (iespējams, Plāters), 1858. gadā rakstot par Krāslavu. Arī viņš piemin gleznoto altāru autoru Gastoldi, taču par portretiem kā par viņa darbiem runā tikai pieņēmuma formā.¹³

Pie šo darbu datējuma jautājuma vēl nāksies atgriezties, taču, lai aptvertu Kastaldi darbības spektru Latgalē, vispirms jāmin arī citi ar viņa vārdu saistīti darbi. To nav daudz, ziņas par tiem ir visai skopas un, trūkstot precīzam dokumentējumam, reizumis izteiktas tikai pieņēmuma formā. Zināms, ka vēlāk, iespējams, 18. gs. 70. gados, viņš iestājies poļu armijas dienestā un uzdienējis līdz poručika pakāpei. Taču vēl 60. gadu nogalē un 70. gadu pirmajā pusē viņa saistību ar Latgali un Plāteriem apliecina gan darbi, gan dokumenti. Varšavas Nacionālajā muzejā glabājas sangāns zīmējumu albums, kurā 19. gs. sakārtotā ievietoti "Latgales iedzīvotāju portreti" – 104 lapas ar raibu novada aristokrātijas un pilsoņu atveidojumu galeriju.¹⁴ Šajā 18. gs. personāžu virknējumā atrodams arī mākslinieka pašportrets un viņa mecenāta Konstantīna Ludvika Plātera portretējums (te jāoponē Riškevičam, kurš raksta, ka šajā zīmējumu apkopojumā nav Kastaldi darba devēja attēlojuma; Plāters te parādās kā "nezināmais"¹⁵). Varšavas Nacionālajā muzejā šis zīmējumu albums datēts ar 18. gs. 70. gadu pirmo pusi. Par saikni ar Plāteru dzimtu liecina arī vēstule, ko gleznotājs 1774. gadā Romā rakstījis Konstantīna Ludvika Plātera dēlam Lietuvas vicekancleram Kazimīram Konstantīnam Plāteram (1746–1807). Vēstulē Kastaldi piemin Konstantīnu Ludviku Plāteru un, kā var spriest, viņa uzdevumā risina jautājumus par relikviju sagādāšanu Krāslavas baznīcai, meklējot audienci pie pāvesta.¹⁶ Tātad tiešāk vai pastarpinātāk 70. gadu pirmajā pusē meistara kontakts ar Krāslavu saglabājas.

Hipotētiski ar Kastaldi vārdu ir saistīta arī Krāslavas pils sienu gleznojumu ansambļa senākā daļa.¹⁷ Par šīs ēkas vēsturi arī trūkst detalizētas informācijas, taču zināms, ka tās būvniecība sākta ap 1765. gadu.¹⁸ Tādējādi iekštelpu gleznieciskā apdare, ņemot vērā pils mērogus, varēja tikt veikta 60. gadu nogalē un 70. gadu pirmajā pusē. Var pieņemt, ka 1774. gads, kad gleznotājs uzturējās Itālijā, sakritis ar kādu pagrieziena punktu viņa biogrāfijā. Nav zināms, vai viņš atgriezās Latgalē. Pēc Latgales pievienošanas Krievijai 1772. gadā, iespējams, tika ierobežots pasūtījumu vēriens. 1778. gadā mira gleznotāja darba devējs Konstantīns Ludviks Plāters.

Par Kastaldi darbību 18. gs. 80. gados ziņu nav, taču literatūrā atrodamās fragmentārās piezīmes liecina, ka ap 1790. gadu meistars uzturējies Bjalistokā, Podlasē, kur mākslinieku vēreja saistīt Branicku (*Branicki*) pils ar tās īpašnieku rosīgi kopto vietējo kultūras dzīvi. Par saistību ar šo vietu netieši liecina dzejnieka Franciska Karpiņska (*Karpiński*) publicētā sarakste ar norādi par Kastaldi gleznoto portretu¹⁹, kas tobrīd vēl atradās pie gleznotāja Bjalistokā.

Tālāk mākslinieka biogrāfijas dati precīzāk iezīmēti, sākot ar 1791. gadu. Ir parādījies jauns mecenāts – priesteris Bazilijs Popels (*Popiel*). Viņš nācis no baziliāņu vides Podlasē, vēlāk darbojies kā sekretārs pāvesta nunciatūrā Varšavā, bet no 1790.–1791. gada līdz 1806. gadam kalpojis Mazovijas Grodziskas (*Grodzisk Mazowiecki*) draudzē Varšavas apkaimē. Tolaik līdz ar viņu šajā mazpilsētā uzturas arī Kastaldi.²⁰ Pēc Popela pasūtījuma vietējam dievnamam gleznoti vairāki darbi, no kuriem daļa saglabājusies līdz mūsdienām. Strādāts arī pie citiem pasūtījumiem – 1795. gadā darināta altārglezna Miloslavas (*Miłosław*) baznīcai Lielpolijā.²¹ 1806. gadā priesteris Popels pārceļas uz Loviču (*Łowicz*), viņam seko arī gleznotājs, tobrīd būdams jau krietni pāri pusmūžam.

Centrālais altāris Krāslavas katoļu baznīcā. Foto: PDC, 1927
High altar retable in the Krāslava Catholic Church. Photo: PDC, 1927

Filipo Kastaldi. Atīkas gleznojums Krāslavas katoļu baznīcas centrālajā altārī 1762–1767. Foto: PDC, 1927. Kristīnes Ogles datorapstrāde
Filippo Castaldi. Attic painting of the high altar retable in the Krāslava Catholic Church. 1762–1767
Photo: PDC, 1927. Digital processing by Kristine Ogle

Pateicoties aizbildņa atbalstam, viņš gūst iespēju pēdējos dzīves gadus pavadīt emeritēto garīdznieku namā, kura vadību uzņēmis Popels.²² Andžeks Riškevičs pielauj, ka šeit atradušies vairāki gleznotāja darbi, arī prāvesta Zaharjasjeviča (*Zacharyasiewicz*) portrets, pēc kura pasūtījuma 1807. gadā gleznota lielā altārglezna Laskas (*Łask*) baznīcas centrālajam altārim.²³ Tas kļūst par pēdējo zināmo meistara darbu. Gleznotājs miris 1814. gadā astoņdesmit gadu vecumā.²⁴

* * *

Detalizētāk izvērtējot Kastaldi atstāto mantojumu, vispirms jārunā par Krāslavu – te atrodami pirmie zināmie ar viņa vārdu saistītie darbi, kas saglabājušies un var dot priekšstatu par gleznotāja rokkrastu. Kā jau minēts, mākslinieks Krāslavā ieradās ap 1760. gadu un darbojies gan portreta, gan sakrālās glezniecības laukā, gan arī grafikas jomā. Laika posmā, kas pagājis kopš Riškeviča apcerējuma tapšanas, klāt nākušie fakti ļauj nedaudz precizēt meistara darbību arī Krāslavā.

18. gs. Krāslava, būdama grāfu Plāteru galvenā Latgales novada rezidence kopš 1729. gada, bija kļuvusi par svarīgu kultūras centru, kura izveidošanai netika žēlotas pūles. Aktīvi būvniecības darbi te sākās tieši gadsimta vidū un turpinājās otrajā pusē. Tapa rāts-

nams (arhitekts Jans (Joans) Tobjašs Dideršteins, 1752–1753), t.s. bibliotēkas ēka (1759), baznīca un klosteris (1756–1767), sākās jaunās pils izbūve (ap 1765). Grāfu vērienu un intereses raksturo arī teātris, plaša bibliotēka, pat savas naudas ieviešana vietējā aprītē.²⁵ Šis rosības kontekstā gluži likumsakarīgi tika izmantota iespēja ne tikai iegādāties ārpus novada tapušus mākslinieku darbus vai vietējo amatnieku darinājumus, bet arī uz ilgāku laiku piesaistīt profesionāli skolotu ārvalstu meistarību tieši Krāslavā. Par to, kādos apstākļos izvēlēts Kastaldi, ziņu nav, taču pirmo reizi saistībā ar Krāslavu viņa vārds literatūrā minēts 1858. gadā.²⁶ Krāslavā tapušo darbu virknē pirmie gleznojumi, kā iepriekš norādīts, pēc literatūras ziņām datēti ar 1760.–1762. gadu. Atsaucoties uz iepriekšminēto "Krāslavas hroniku", tie ir baznīcas altāru iluzorie gleznojumi. Vēlāk šis datējums attiecināts arī uz grāfu Plāteru pāra portretiem²⁷, kas sākotnēji atradušies bibliotēkā un tikai 1775. gadā pārnesti uz baznīcu²⁸.

Baznīcā saglabājušās gleznas ir parādes portreti, kuros abi Krāslavas īpašnieki attēloti pretstatā, pilnā augumā, izmantojot tradicionālo šī tipa baroka laika portretu kompozīciju. Savdabīgāku vēstījuma niansi teatrālu patosu pagērošajā portreta koncepcijā ienes personāžu raksturojuma detaļas. Konstantīns

Filipo Kastaldi. Sv. Ludvika dodas krusta karā. Gleznas Krāslavas katoļu baznīcas centrālajā altārī. 1762–1767. Fragmenti
Foto: Marika Vanaga, 2003

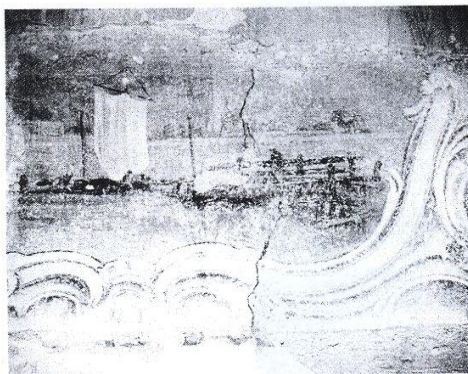
Filippo Castaldi. St. Louis Departs for the Crusade. Painting of the high altar retable in the Krāslava Catholic Church. 1762–1767. Fragments. Photo: Marika Vanaga, 2003

Ludviks Plāters (1722–1778) tērpies tradicionālajā poļu augstmaņu ģērbā – ar krāsainā zīda jostu apjoztajā kontušā. Tas, tāpat kā grāfa fiziskais veidols (frizūra, ūsas), liek atcerēties par vietējo tradīciju – īpašā sarmatu jeb vecpoļu portreta varoņiem. Tajā pašā laikā atvērtā gleznas telpa – gaišās ainavas fons ar upes krastu un telts aprisēm (Plāters bija arī Mstislavas vaivads) tikai pastiprina darba rietumniecisko, eiropieisko pamatkonceptiju. Raksturīga iezīme ir gleznas priekšplānā pasausā otas zīmējumā veidotais augu skupsnu gleznojums, kas atgādina renesanses laika dabas motīvu traktējumu.

Grāfienes Augustes Plāteres (1724–1791) portretā šādu savdabīgu raksturojuma niansi ienes tradicionālajam baroka portretam interjerā neierastāks motīvs – sunīšu atveidojums. Augstdzimušās dāmas tērps tai pašā laikā asociējas ar rokoko izsmalcināto koloristiku. Par to, ka darbi iecerēti kā pāra portreti, liecina arī vienādie kokgriezuma rāmji. Abi Krāslavas īpašnieki ir pusmūža vecumā – tas apstiprinās, salīdzinot šos portretus ar to 18. gs. vidus portretu attēliem, kuri pirms Pirmā pasaules kara dekorējuši Krāslavas pils ēdamzāli.²⁹ Tas ir laiks, kad abi gleznās redzāmie muižnieki jau ir sākuši celt bibliotēkas ēku (1759) un pieņēmuši lēmumu par baznīcas celtniecību (1755), taču vēl nav uzsākuši

savas jaunās rezidences būvi. Gleznas varētu būt tapušas 18. gs. 60. gadu sākumā, tomēr precīzi tās datēt grūti, ja ņem vērā baznīcas celtniecības un tās gleznieciskās apdares hronoloģiju, kas tapusi apmēram tai pašā laikā kā portreti un devusi itāļu meistaram plašāku darba lauku.

Literatūrā iesakņojies Krāslavas baznīcas datējums – 1755.–1767. gads³⁰ – ir nedaudz koriģējams. Pārskatot 19. gs. rakstītos avotus, jāsecina, ka 1755. gadā tikai pieņemts lēmums par ēkas būvi un tās nodrošinājumu, kā arī šim projektam piesaistīti lācieši jeb misijas kongregācijas tēvi. Viņi ierodas Krāslavā 1755. gada 29. decembrī un pārņem līdz tam jezuītu pārziņāto koka baznīcu. Jaunā dievnama un klostera būve tiek uzsākta 1756. gadā un pilnīgi pabeigta tikai 1775. gadā; 1777. gadā baznīca konsekrēta.³¹ Baznīcas altāru gleznojumu datējumā būves sākuma gada precizējums neko nemaina. Taču jāņem vērā arī kāds cits dokuments – 1761. gada ģenerālvizitācijas akts. Tas liecina, ka martā vēl izmantota vecā baznīcas ēka un jaunajai “sienas uzbūvētas līdz logiem”³². Maz ticams, ka šai gadā būve bijusi tiktāl gatava, lai uz tās sienām varētu klāt gleznojumu. Var pieņemt, ka altāru gleznojumus Kastaldi drīzāk darinājis no 1762. līdz 1767. gadam, kas minēts kā celtniecības beigu laiks citā avotā³³

Filippo Kastaldi (?). Krāslavas pils sienu
gleznojuma fragmenti
18. gs. 60.–70. gadi
Foto: Marika Vanaga. 1997

Filippo Castaldi (?). Fresco fragments
in the Krāslava Palace. 1760s–1770s
Photo: Marika Vanaga. 1997

(1768. gadā Varšavas ekstraordinārais seims apstiprina dievnama Livonijas jeb Inflantijas katedrāles statusu³⁴). Svarīga nianse ir tā, ka centrālā altāra gleznojuma kompozīcijas aprises iezīmētas svaigā apmetumā³⁵, tātad pieskaņotas sienu apdares laikam, kaut gan pats gleznājums izpildīts ar limes krāsu jau uz sausas virsmas.

Līdz šim Krāslavas baznīcas sienu gleznojumi bija pazīstami tikai no aprakstiem un varēja spriest vienīgi par to saturu. Nav zināms, kādas precīzi bijušas Kastaldi gleznoto sānu altāru kompozīcijas. Altāros bijuši atveidoti šādi sižeti: "Sv. Trīsvienība", "Dievmātes debesīs uzņemšana", "Dievmātes saderināšana ar Jāzēpu", "Kristus pie krusta", "Sv. Vinsents no Paulo", "Sv. Padujas Antonijs". 1832. gada vizitācijas dokumentā teikts, ka tie bijuši "piecu aršīnu augstumā optiski uz sienas gleznoti"³⁶, – tātad tie var būt runa par iluzorās glezniecības principu izmantošanu retablu arhitektoniskās konstrukcijas atveidojumā, ko papildina uz sienas gleznota altārglezas kompozīcija. Šeit apvienota gan tradicionālā altārglezas funkcija (to pilda figurālie ierāmētie gleznojumi), gan iluzorās glezniecības paņēmieni, kas plaši izplatās baroka laikmetā, bet Polijas zemēs, īpaši Lietuvas lielkņazistē, arī vēlāk, apgaismības laika barokāli ietonētajā klasicismā. Turklāt šķiet, ka Krāslavas gadījumā nav jārūnā par ziemeļnieciski pastarpināto *quadratura* vai *trompe l'oeil* principu traktējumu – autors nācis no vides, kur šie principi veidojušies un to klasisko paraugu ir pārpārēm. Jautājums tikai, kā viņa prasmes saskaņojamas ar pasūtītāja vēlmēm, bet, kā zināms, tieši Polijas–Lietuvas ziemeļaustrumu zemēs 18. gs. nogalē iezīmējas arī īpašu interesi par iluzoro glezniecību interjeru dekorējumā.

Centrālā altāra veidojumā istās un šķietamās plastikas kombinācija vēl izvērstāka. Kastaldi *stucco* rāmī ielogotā altārglezna ir tikai daļa no kopējās kompozīcijas – arhitektoniskais, monumentāli būvētais retabls nemanāmi saplūst ar iluzoru atikas gleznojumu, kura centrā bijis ierāmēts apustuļu Pētera un Pāvila atveidojums.³⁷ Par gleznotāja rokkrastu šobrīd iespējams spriest tikai pēc atsegtās lielās altārglezas kompozīcijas centrālajā nišā.

Filipo Kastaldi. Augustes Plāteres portrets. 1760–1762

Krāslavas katoļu baznīca. Foto: Marika Vanaga

Filippo Castaldi. Auguste Plater's portrait. 1760–1762

Krāslava Catholic Church. Photo: Marika Vanaga

Brīvdabas altāris pie Krāslavas baznīcas. 18. gs. otrā puse

Foto: PDC, 1940. Marikas Vanagas fotoreprodukcija

Open-air altar by the Krāslava Church. 2nd half of the 18th century

Poto: PDC, 1940. Marika Vanaga's photo reproduction

Kastaldi versijā svētā Ludvika došanās krusta karā, saņemot baznīcas virsgana svētību, risināta kā monumentāla kompozīcija ar izsvērtām arhitektoniskās ainavas fona un lielo priekšplāna figūru attiecībām. Izcelti tikai pāris nozīmīgākie tēli – kreisajā pusē tronī sēdošais garīdznieks, kam asistē palīgs, un centrā nostādītais Francijas karalis, kurš ar teatrālu žestu saņem iesvētīto karogu. Pārējie personāži tam pakārtoti, tādējādi pasvītrojot kompozīcijas monumentālo raksturu. Formu modelējums – tvirts, izcelti lieli apjomi, nerasikumojošs kopformu detaļās, arī koloristiskais risinājums, lielu vēsi silto toņu laukumu pretstatījums, liecina par profesionāla monumentālista drošo roku un pieredzi paņēmieni izvēlē. Par gleznojuma niansēm vēl grūti spriest, kamēr tas nav pilnībā attīrīts.

Otrs monumentālās glezniecības ansamblis, kas hipotētiski arī tiek saistīts ar šī paša meistara vārdu, kā jau minēts, meklējams Krāslavas pili. Cēlnes būvvestures hronoloģija to pieļauj. Kā sacīts, Jauno pili sāka celt ap 1765. gadu, un tās arhitekts ir kāds

no Plāteru uzdevumus pildījušajiem Parako (*Paracca, Paracco*) dzimtas locekļiem. To, ka pils projekta autors ir Parako, apliecina dokuments.³⁸ Kā Krāslavas baznīcas celājs parasti minēts Antonio Parako, kaut gan 18. gs. otrajā pusē zināmi vismaz vēl divi meistari ar šo pašu uzvārdu, kuri bijuši saistīti ar grāfiem Plāteriem.³⁹ Pili, iedomā, sāka apdzīvot 70. gados – minēts, ka tieši te Konstantīns Ludviks Plāters 1778. gadā miris⁴⁰. Tālāka ēkas izbūve vai pārveidojumi norisinās līdz pat 1791. gadam. Tātad sākotnējā gleznieciskā interjeru apdare varēja tapt 60. gadu beigās un 70. gadu pirmajā pusē. Precīza dokumentējuma tam nav, par autoru līdz šim pieejamajos arhīvu dokumentos ziņas nav izdevies atrast, tāpēc šobrīd par saistību ar Kastaldi var joprojām runāt tikai kā par varbūtību, ko pirmā izvirzījusi pils gleznojumu pētniece Ieva Lancmane. Šī gleznojumu kompleksa kodols tapis vienlaicīgi, taču tam sekojušas arī citas apdares kārtas līdz pat 19. gs. pirmajam ceturksnim.⁴¹

Krāslavas pili gleznotais interjeru dekorējums atrodams gan pirmajā, gan otrajā ēkas stāvā.⁴² Plašāk atsegts pirmā stāva re-

prezentācijas telpu sienu dekors. Griestu pārsegumi līdz ar iespējamajiem gleznojumiem zuduši jau pirms izpētes.⁴³ Kopumā te atrodams baroka laika iluzorās glezniecības principu izmantojums, ko papildina rokoko ornamentika un apgaismības laikmetā Polijā iecienītie ainavu motīvi. Sienu gleznojumi grīzajā imitē telpas plastisko apdari – paneļus, konsoles, arī pilastus un hermas, kas ierāmē polihromos laukumus supraportos un uz sienu plaknes. Lielo arhitektonisko ainavu iespaidumi identificēti kā no Džovanni Batistas Piranezi (*Piranesi, 1730–1778*) gravīru lapām aizgūtas kompozīcijas ar Romas skatiem.⁴⁴ Kopainu papildina iluzoru durvju gleznojums un figurāla kompozīcija *stucco* rāmī ar 18. gs. otrās puses ģērbos ietērptu pāri. Šobrīd apskatei pieejama tikai neliela gleznojumu daļa, tomēr fragmentos redzamā gaišā, dzidrā kolorīta izvēle gan grīzaja gleznojumos, gan ainavisko motīvu daļā vedina atcerēties par rokoko noskaņu atbalsojumu, ko 18. gs. otrās puses estētikai pieskaņojis profesionāls monumentālists. Salīdzinot ar baznīcas gleznojumu, saskatāmas gan līdzības (arhitektoniskās ainavas motīvu izpildījumā), gan atšķirības (iepretī plūdenajam modelējumam un interesei par detaļām pili – baznīcas centrālā altāra gleznojuma enerģiskais, tvirtais lielo formu būvējums). Tas gan daļēji var būt skaidrojams ar neveiksmīgu restaurāciju, kas norisinājusies ap 1820. gadu⁴⁵, acīmredzami pārgleznojot daļu altāra kompozīcijas. Tomēr joprojām pils gleznojumu autora atribūcijas jautājums paliek atklāts.

Filipo Kastaldi. Konstantīna Ludvika Plātera portrets. 1760–1762
Krāslavas katoļu baznīca. Foto: Marika Vanaga

Filippo Castaldi. Konstanty Ludwik Plater's portrait. 1760–1762
Krāslava Catholic Church. Photo: Marika Vanaga

Filipo Kastaldi. Pašportrets. 18. gs. 70. gadu pirmā puse. No: *Kaminska R.* 18. gs. glezniecība Latgalē. – Rīga, 1994. Marikas Vanagas fotoreprodukcija

Filippo Castaldi. Self-Portrait. 1st half of the 1770s. From: *Kaminska R.* 18. gs. glezniecība Latgalē. – Rīga, 1994. Marika Vanaga's photo reproduction

Laikā, kad Kastaldi uzturējās Krāslavā, tapuši arī citi gleznojumi uz apmetuma. Tāds bijis barokālais āra altāris, ko dekorējušas piecas gleznotas kompozīcijas (starp tām bijusi "Svētā ģimene"). Par šo darbu piederību Kastaldi atstātajam mantojumam grūti spriest, jo dokumentāru ziņu trūkst, bet pēc Otrā pasaules kara altāris nojaukts.⁴⁶ Savukārt par monumentāli dekoratīvās glezniecības popularitāti un to, ka Krāslavā bijuši meistari, kam to pasūtīt, liecina ziņa, ka 1789. gadā Augustes Plāteres dibinātajā Žēlsirdīgo māsu (t.s. šarītku) klostera kapelā vēl 1832. gadā bijusi uz sienas gleznota altārglezna⁴⁷, kas arī nav saglabājusies.

Liecību par Kastaldi rokkrastu var dot arī viņa grafiskais mantojums. Jau minētais Latgales 18. gs. otrās puses iedzīvotāju portretu apkopojums salīdzinājumā ar baznīcā atrodamajiem grāfu Plāteru portretiem uztverams kā savdabīgas dienasgrāmatas lappuses. Eļļas gleznas atklāj noteiktu, pabeigtu koncepciju un prasmi manipulēt ar dažādu stilu mantojumu, lai panāktu vēlamo rezultātu, toties zīmētajos sāgīnas portretos ir nepastarpināti tiešāks dzīves tvērumš. Tie ir dažādā izstrādātības pakāpē – veikli un diezgan pārliecinoši sniegts atšķirīgu tipāžu fiziskā veidola raksturojums, rūpīgāk pakāvējoties pie sejas vaibstu izzīmēšanas, bet pusfigūrām reizumis dodot tikai vispārīgas aprises uz neitrāla lapas fona. Izņēmums ir Konstantīna Ludvika Plātera jeb "nezināmā" portrets, kas rūpīgi ierāmēts zīmētā ietvarā. Nevar apgalvot, ka autors modeļiem būtu devis kādu psiholoģisko raksturojumu, taču tipiskais viņu veidolā ir pasvītrots un liecina par asu un precīzu vērojumu. Grāfs Plāters te parādās kā krietni padzīvojis vīrs, kuru no baznīcas portretu tapšanas laika varētu šķirt kāds laika sprdis, taču grūti apgalvot, vai tie varētu būt vismaz desmit gadi, kas pagājuši kopš eļļas gleznu rašanās. Ar šiem portretiem noslēdzot Kastaldi Krāslavas posma apskatu, jāsecina – lai arī vēl daudz kas paliek skaidrojams, mākslinieka ieguldījums 18. gs. Latgales mākslas mantojumā ir būtisks gan portretu glezniecības, gan sakrālās mākslas jomā.

Par vēlākiem gleznotāja darbiem arī nav pārāk daudz ziņu, kaut gan viņa dzīves gājuma pēdējās desmitgades ir precīzāk dokumentētas. Apjomīgākā saglabājušos gleznu kolekcija atrodas vietā, ar kuru saistīti meistara mūža nogales gadi, – Mazovijas Grodziskas Sv. Annas draudzes baznīcā. Kastaldi darbi te atradušies gan vairākos altāros, gan dekorējuši dievnama sienas. Ne visi no tiem ir saglabājušies. Vēl 1967. gadā baznīcā minēta centrālā altāra glezna "Kristus pie krusta un Sv. Marija Magdalēna"⁴⁸, bet sānu altāros atradušies tondo formātā gleznotie darbi "Sv. Francisks Salēzietis" un "Marijas ģimene". Sakristejas altārim bijis paredzēts gleznojums "Jāzeps ar Jēzusbērnu". Baznīcā atradušies arī citi Kastaldi darbi – svētās Franciskas Romietes, Sāpju Dievmātes un svētā Roha atveidojumi. Visi šie darbi datēti ar 18.–19. gs. miju.⁴⁹ 1965. gadā Andžejš Riškevičs vēl piemin arī tondo formāta gleznojumus "Dievs Tēvs" un "Sv. Antonijs" centrālajā un sānu altārī.⁵⁰ Jau tad atzīmēts, ka Kastaldi darbi ir sliktā stāvoklī. Šobrīd baznīcā atrodamo gleznu skaits ir vēl vairāk sarucis – laika gaitā zuduši gleznojumi "Sv. Francisks Salēzietis" un "Dievs Tēvs", nav atrodams arī svētās Franciskas Romietes atveidojums.⁵¹

Var piekrist Riškevičam, ka saglabājušos darbu novērtēšanu traucē pārgleznojumi un pārveidojumi, ko nav izdevies izlīdzināt arī nākamajās restaurācijās. Patlaban nav iespējams nešaubīgi izšķirt, kas no redzamā saistāms ar meistara rokkrasta izmaiņām mūža nogalē un kā gleznas ietekmējis laika ritējums. Katrā ziņā Sāpju Dievmātes un Krustā sistā nogludinātās, plūdenās formas ir atšķirīgas no svētā Jāzepa, svētā Roha un Svētās ģimenes atveidojuma rakstura. Pirmajos saskatāmi elementi, kas līdzās formas neveiklībām un aptuvenībai asociējas arī ar romantizēti sentimentalizētu pasaules skatījumu, izmantojot klasicismam, raksturīgo tēlu tipizāciju, bet pēdējie ļauj samant agrākajam meistara rokkrastam piemītošās iezīmes, kādas pazīstamas jau

no Plāteru portretiem Krāslavas baznīcā. Tās ir: trauslas, saules pielietas ainavas motīvu ievēdums figurālajā kompozīcijā, līdz ar ainavu akcentējot arī "izzinoši precīzu" atsevišķu augu grupu izzīmējumu priekšplānos, pavēss kolorīts un relatīvi "pasauss" otas raksts detaļu izzīmējumā. Ne visur modelējums ir īpaši izteikts, iespējams, tieši pārgleznojumi padarījuši formas atslābinātas un aptuvenas (gleznojums "Sv. Rohs"), taču arī te joprojām saskatāma Kastaldi raksturīgā tieksme pēc dzidra, vēsi ietonēta koptoņa, kas atrodams Krāslavas portretos. Var visai droši apgalvot, ka, kaut arī neparakstītu, šo Grodziskas baznīcas gleznu un Krāslavas Plāteru portretu autors ir viens mākslinieks.

Sarežģītāk ir dot novērtējumu pēdējiem, tikai pēc attēliem pazīstamajiem meistara darbiem Miloslavā, Poznaņas vojevodistē, un Laskā, Lodzas vojevodistē. Pirmajai Kastaldi 1795. gadā gleznojis altārgleznu "Sv. Jāzeps", un tā "vēlās renesanses altārī ar rokoko noslēgumu" šeit atradies vēl 1960. gadā.⁵² Otrajai 1807. gadā tapis pēdējais gleznotāja darbs – liela izmēra "Ercenģeļa Miķeļa" gleznojums centrālajā altārī. Tas tur atradies vēl 1997. gadā.⁵³

Apkopojot zināmo par šo itāļu meistaru, joprojām paliek daudz neskaidrību – kā viņš nokļuvis Latgalē, kur uzturējies līdz laikam, kad viņa vārds parādās Polijā, un kur vēl meklējamā viņa darbības pēdas. Joprojām paliek atklāts arī jautājums par Kastaldi kā Krāslavas pils sienu gleznojumu autoru un to, vai citi viņa darbi neatrodas arī tuvākajos Latgales kaimiņnovados, jo meistars savas gleznas nav parakstījis. Tomēr skaidrs, ka gleznotāja veikums aptver pietiekami plašu spektru – sakrālo un portretu glezniecību, monumentālās glezniecības un stājglezniecības tehnikas. Sakrālajā glezniecībā no ikonogrāfiskā viedokļa īpaši iezīmīgu risinājumu nav – galvenokārt izmantoti visai populāri sižeti (ja ņemam vērā ne tikai Latgales, bet plašāku – Polijas kontekstu). Portreta glezniecībā meistars pazīstams kā parādes portretu gleznotājs, kas neizceļas ar īpašām novitātēm, bet izmanto baroka laika izstrādātos kompozīciju paraugus. Neierastāki motīvi meklēti sienu glezniecībā, kur izmantotas gravīru kompozīcijas. Gleznotāja rokkrasta savdabību iezīmē retrospektīvisms – tieksme atgādināt itāļu renesanses klasiskās vērtības kompozīciju uzbūvē un pavēsaais kolorīts, kas līdzīgi kā caurspīdīga, svaiga rīta gaisma ļauj viegli nolasīt asās formu robežas un detaļas. Runājot par laikmetu, Kastaldi personība acīmredzot raksturo tipisku itāļu meistaru, kas līdzīgi citiem laikabiedriem dodas darba meklējumos uz ziemeļiem un neko būtiski jaunu savas dzimtenes mākslas kontekstā neiezīmē. Turpretī Polijas nomaļu zemēm, arī Latgalei, kuras glezniecības mantojums pārsvarā ir amatnieku veidots, šāda mākslinieka ierašanās nav ikdienišķa parādība, viņa profesionalitāte pietiekami spilgti izceļas uz vispārējā fona. Arī Latvijas mākslas vēsturē tā atstājusi zīmes, uzrādot visai nepastarpinātu saikni ar Itāliju. Pateicoties šim vārdam, ko no aizmirstības izcēlušī poļu pētnieki, mūsu mākslas vēsture ir ieguvusi jaunu niānsi.

- ¹ [Plater?]. O kościele Krasławskim w gubernii Witebskiej w powiecie Dynaburskim // Pamiętnik Religijno-moralny. – 1858. – Nr. 11. – S. 484.
- ² Ryszkiewicz A. Filippo Castaldi – malarz nieznaný // Biuletyn Historii Sztuki. – 1965. – Nr. 3. – S. 220–227.
- ³ 2003. gadā, poļu restauratoriem Juzefam Stecińskim (Steciński) un Tomašam Džuravcem (Dziurawiec) veicot pēc Jana Matejko skices darinātās centrālā altāra gleznas restaurāciju, tā izņemta no retabla nišas, atklājot oriģinālo sienas gleznojumu, kas pildījis altārglezas funkciju.
- ⁴ Ryszkiewicz A. Castaldi (Gastaldi, Gastoldi, Gustelding) Filippo // Dizionario biografico degli italiani. – Roma, 1978. – Vol. XXI. – P. 555.
- ⁵ Arpino: 3000 anni di storia. – Arpino, 2000. – P. 6–8.
- ⁶ Ryszkiewicz A. Castaldi.. – P. 555.
- ⁷ Arpino: 3000.. – P. 45.
- ⁸ Arpino // Rom und Latium: Knaurs Kulturführer in Farbe. – Augsburg, 1998. – S. 147.
- ⁹ Bojanek M. Kościół i parafia w Grodzisku: Monografia historyczna. – Warszawa, 1917. – S. 17.
- ¹⁰ Ryszkiewicz A. Castaldi Filippo // Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. – Wrocław, i i., 1971. – T. I. – S. 293.
- ¹¹ Plater L. Krasław. – Londyn, 1975. – S. 7.
- "Krasławas hronika" ir zudusi. Plāteru arhīva liktenis, kā zināms, ir līdzīgs citiem Latgales dokumentu krājumiem. 1916. gadā daļa arhīva izvesta uz Pēterburgu un pazudusi no redzesloka, daļa iznīcināta (Brežbo B. Latgolas pagotne. – Daugavpils, 1943. – 1. d. – 93. lpp.; Konarski S. Platerowie // Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej. – Buenos Aires; Paryż, 1967. – T. IV. – S. 10).
- ¹² Łopaciński E. Materiały do dziejów rzemiosła artystycznego w Wielkim Księstwie litewskim (X–XIX w.). – Warszawa, 1946. – S. 127, 100.
- ¹³ [Plater?]. O kościele Krasławskim.. – S. 484, 487.
- ¹⁴ Muzeja inventāra Nr. Rys. Pol. 12 141/1–104. Zīmējumi 19. gs. sakārtoti pa četri paspartu lapā. To izmērs gaismā – 185 x 138 mm.
- ¹⁵ Ryszkiewicz A. Filippo Castaldi – malarz nieznaný. – S. 222. Muzeja inv. Nr. Rys. Pol. 12 141/24.
- ¹⁶ Tiek lūgta papildu vēstule no Konstantīna Ludvika Plātera, vēlams, latīņu valodā (Lietuvas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – Liet.VVA), Plāteru fonds, 1276. f., 2. apr., 123. l., 64.–65. bis lp.). Par vēstules tulkojumu no franču valodas pateicos Janai Grostiņai.
- ¹⁷ Lancmane I. Krasławas jaunā pils – 18. gs. Latgales arhitektūras un mākslas piemineklis // Materiāli feodālisma posma Latvijas mākslas vēsturei. – Rīga, 1987. – 2. laid. – 36. lpp.
- ¹⁸ Jezuits F. Markovskis 1765. gada 13. maija vēstulē K. K. Plāteram raksta, ka plānots izveidot iesāktās pils koka modeli: *Mam tylko honor donieść W.W.M.W Panu, żeśmy uprojektowali z Panem Architektem, robić drewniany model zaczętego Pałacu.* (Liet.VVA, 1276. f., 2. apr., 116. l., 56. bis lp.)
- ¹⁹ Ryszkiewicz A. Filippo Castaldi – malarz nieznaný. – S. 223.
- ²⁰ A. Riškevičs, pēc: Bojanek M. Kościół i parafia.. – S. 17, 49.
- ²¹ Glezna sānu altāri, restaurēta 1958. gadā (Katalog zabytków sztuki w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V – Z. 29 (Powiat Wrzesiński). – S. 10).
- ²² Ryszkiewicz A. Filippo Castaldi – malarz nieznaný. – S. 224.
- ²³ Ryszkiewicz A. Castaldi.. – P. 556. Bez datējuma Kastaldi glezna minēta arī: Słownik geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1884. – T. V. – S. 601. Glezna fiksēta arī 1954. gadā: Katalog zabytków sztuki w Polsce. – Warszawa, 1954. – T. II (Województwo Łódzkie). – S. 49.
- ²⁴ Ryszkiewicz A. Filippo Castaldi – malarz nieznaný. – S. 226 (atsaucoties uz Z. Batovska (Batowski) savākatajām arhīva ziņām).
- ²⁵ Aftanazy R. Materiały do dziejów rezydencji. – Warszawa, 1987. – T. III A. – S. 281–282; Konarski S. Platerowie. – S. 56–57. Par J. T. Dideršteinu (Dyderszteyn, Didreysteen Joann Tobias) sk.: Słownik artystów polskich.. – Wrocław i i., 1975. – T. II. – S. 137; Allgemeines Künstlerlexikon der bildenden Künstler aller Zeiten und Völker. – München; Leipzig: K. G. Saur, 2002. – Bd. 31. – S. 395.
- ²⁶ [Plater?]. O kościele Krasławskim.. – S. 484, 487.
- ²⁷ Łopaciński E. Materiały do dziejów.. – S. 100, 126–127.
- ²⁸ Konarski S. Platerowie.. – S. 58.
- ²⁹ Tas saskatāms fotoattēlā grām.: Plater L. Krasław; A. Plāteres portrets redzams grām.: Konarski S. Armorial de la noblesse polonaise titré. – Paris, 1958. – Il. 3.
- ³⁰ Tas minēts grām.: Manteuffel G. Krasław. – Warszawa, 1901. – S. 11; Plater L. Krasław. – S. 10; Васильев Ю. Латвия // Памятники искусства Советского Союза: Белоруссия, Литва, Латвия, Эстония. – Москва; Лейпциг, 1986 – С. L.
- ³¹ [Plater?]. O kościele Krasławskim.. – S. 482–483, 494.
- ³² „sunt illius parietes elevati ad fenestras. (Akta wizytacji generalnej diecezji Inflanckiej i Kurlandzkiej czyli Piltyńskiej z 1761 roku / Red. S. Litak. – Toruń, 1998. – S. 15.) Par latīņu teksta tulkojumu pateicos Brigitai Cīrulei.
- ³³ Manteuffel G. Krasław. – S. 11.
- ³⁴ [Plater?] O kościele Krasławskim.. – S. 482.
- ³⁵ Pēc restauratora J. Stecińska informācijas 2003. gada novembrī.
- ³⁶ *Następne ołtarze sześć są za kratkami przy bocznych między kolumnadą z obu stron potrzy na murze pięć=arszynowej wielkości; na optykę dobrze malowane.* (Центральный Государственный исторический архив в Санкт-Петербурге (turpmāk – ЦГИА СПб), ф. 822, оп. 12, д. 2794, л. 767.) Altāri ar šāda sižeta altārgleznām uzskaitīti arī 1858. gada aprakstā: [Plater?]. O kościele Krasławskim.. – S. 486.
- ³⁷ Tas minēts vēl 1832. gadā: „wielki (oltarz) .. mający obraz Świętego Ludwika 6-u arszynowej długości. Nad tym obrazem wogurze SSch Apostołów Piotra i Pawła dwuarszynowej, na murze optycznie malowany gruntownie. (ЦГИА СПб, ф. 822, оп. 12, д. 2794, л. 766 об.) Altāra augšdaļa vairākkārt pārgleznota. Oriģinālā kompozīcija redzama vēl 1935. gada foto. 1940. gadā tā jau nomainīta (PDC arhīvs, Krasławas katoļu baznīcas lieta).
- ³⁸ Jezuits Florians Markovskis šo uzvārdu nosauc, ziņojot Kazimīram Konstantīnam Plāteram par pils būvē notikušu avāriju 1767. gadā (Liet.VVA, 1276. f., 2. apr., 118. l., 69. lp.).
- ³⁹ Konstantīna Ludvika Plātera dēla Lietuvas vicekanclera Kazimīra Konstantīna Plātera korespondencē parādās Dominika Parako (Paracca) vārds, kurš “ilgi kalpoji manam tēvam par arhitektu un atgriezies dzimtenē” (Liet.VVA, 1276. f., 2. apr., 119. l., 691. bis lp.). Savukārt no Itālijas viņam 1770. gadā raksta arī Francīss Parako (sk. turpat, 72. lp.). A. Parako dzimis Castello Valsoldā (Castello Valsolda) un pa mātes līniju bijis saistīts ar Merlīni (Merlini) dzimtu, no kuras nākušais Domeniko Merlīni devis izcilu ieguldījumu Polijas 18. gs. arhitektūrā. Par šo informāciju pateicos mākslas vēsturniekam Vojceham Boberskim (Boberski).
- ⁴⁰ Plater L. Krasław.. – S. 16. Te gan minēts cits gadskaitlis – 1774, taču, spriežot pēc līdzjutības apliecinājumiem K. K. Plāteram, kuri glabājas Plāteru fondā Liet.VVA, šis gads ir 1778 (Liet.VVA, 1276 f., 2. apr., 378. l.).
- ⁴¹ Lancmane I. Krasławas pils dzīvojamā ēka. RPM izpētes grupas zondāžu apraksts 19.07.–20.09.1984. (PDC arhīvs, Krasławas pils lieta).
- ⁴² Pils – divtraktu, divstāvu būve ar mansarda stāvu. Plānā veido taisnstūri ar diviem galu un vienu centrālo rīzālitu. 1984. gada izpētē atsegti sienu gleznojumi 1985. gadā sākti ēkas rekonstrukcijas darbi, kas apturēti 1993. gadā. 1994. gadā restaurators Staņislavs Aističs nostiprinājis atsegtos gleznojumus (PDC arhīvs, Krasławas pils lieta).
- ⁴³ Lancmane I. Krasławas jaunā pils.. – 33. lpp.
- ⁴⁴ Turpat. – 35. lpp.
- ⁴⁵ [Plater?]. O kościele Krasławskim.. – S. 484.
- ⁴⁶ 1940. gadā to fiksējis Andrejs Holcmanis, foto saskatāmi pārgleznotu kompozīciju fragmenti (PDC arhīvs, Krasławas katoļu baznīcas lieta).
- ⁴⁷ ЦГИА СПб, ф. 822, оп. 12, д. 2794, л. 791.
- ⁴⁸ Par gleznas stāvokli liecina tas, ka tā restaurēta gan 1914., gan 1947. gadā (Katalog zabytków sztuki w Polsce. – Warszawa, 1967. – T. X. – Z. 4. – S. 4). Grūt spriest, kas no oriģināla saglabāties, jo jaunāka informācija nav pieejama.
- ⁴⁹ Katalog zabytków sztuki w Polsce. – T. X. – Z. 4. – S. 4.
- ⁵⁰ Ryszkiewicz A. Filippo Castaldi – malarz nieznaný. – S. 223.
- ⁵¹ Raksta autore baznīcu apsekoja 2001. gadā. Pēc Polijas Valsts pieminekļu aizsardzības dienesta Varšavas vojevodistes arhīva datiem (Grodziskas katoļu baznīca, uzskaites kartītes), glezna “Sv. Francīss Salēzietis” fiksēta, bet gleznas “Dievs Tēvs” atrašanās vieta nav zināma jau kopš 1976. gada.
- ⁵² Glezna restaurēta 1958. gadā (Katalog zabytków sztuki w Polsce. – T. V. – Z. 29. – S. 10).
- ⁵³ Castaldi Filippo // Allgemeines Künstlerlexikon der bildenden Künstler aller Zeiten und Völker. – München; Leipzig: K. G. Saur, 1997. – Bd. 17. – S. 155.

PDC – Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centrs.